

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΑΡΧΕΙΟ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ
Βίκτωρ Θ. Μελάς, Βάσιος Τσοκόπουλος

ΕΡΕΥΝΑ
Βούλα Λιβάνη, Ίωάννα Μαντζαβίνου, Βάσιος Τσοκόπουλος

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ / ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ
Μαρία Άλεξίου, Χαρίκλεια Τζιαμτζή
Έργαστήριο Συντήρησης Χάρτινου Έλικού ΜΙΕΤ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΕΚΘΕΣΗΣ
Όλγα Δροσινού

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΚΘΕΣΗΣ
Βάσιος Τσοκόπουλος

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΕΣ
Graphicon

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΣΗ ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ
Δημήτρης Χατζημαρινάκης (Ίστορικό Άρχείο ΕΤΕ), Μπόρις Κιρπότην

ΠΛΑΙΣΙΑ-ΚΟΡΝΙΖΕΣ
Νίκος Σδράλης

ΠΛΕΞΙΓΚΛΑΣ
Μίλτος Τσάφας

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΘΗΚΩΝ
Όλυμπία Άθανασουλοπούλου (Τεχνικές Έπηρεσίες ΕΤΕ)

ΑΝΑΡΤΗΣΗ ΠΛΑΙΣΙΩΝ
Δημήτρης Τσαλαματάς

ΑΣΦΑΛΙΣΗ
Έθνική Ασφαλιστική

ΤΟ ΜΙΕΤ ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙ ΘΕΡΜΑ

για τον δανεισμό χαρτών και βιβλίων τον Άλέξη Καλοκαιρινό, Διευθυντή του Ίστορικού Μουσείου Κρήτης, τους Θεοδωρή και Βασίλη Μασσέλο, την Έπιτροπή Έποπτείας της Βικελίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ήρακλείου και τον Άνδρέα Σαββάκη, Προϊστάμενο των Άρχείων της Βιβλιοθήκης, και την Εύρυδικη Άμπατζή, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Έλλήνων

για τη βοήθεια στη φωτογράφιση του έλικου τον Γεράσιμο Νοταρά, Διευθυντή του Ίστορικού Άρχείου της Έθνικής Τράπεζας της Ελλάδας και τον Δημήτρη Χατζημαρινάκη που φωτογράφησε το μεγαλύτερο μέρος της έκθεσης

για την πρόθυμη συνεργασία την Κατερίνα Παπαθεοφάνη, υπεύθυνη του φωτογραφικού άρχείου της Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Άμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών

για τη βοήθειά τους και τις πολύτιμες συμβουλές τους κατά την προετοιμασία της έκθεσης τον Άγγελιο Καλουτσάκη και τον Σοφιανό Ούτατζή, έπιμελητές της Ίστορικής Συλλογής του Ίστορικού Μουσείου Κρήτης, τον Στέφανο Κακλαμάνη, Καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και τον Βασίλη Μασσέλο

για τις μεταφράσεις των ύπομνημάτων στους χάρτες από τά όλλανδικά τή Janta van Liendew και την Αιμιλία Μακρή από τó Όλλανδικό Ίνστιτούτο, και τή Μαρία Τζιαμτζή, από τά ίταλικά τή Μαρία Στεφανοπούλου και από τά γερμανικά τόν Γιώργο Άνδρουλιδάκη

τόν Άντώνιο Λυραντωνάκη, Διευθυντή e-Επιχειρείν της ΟΤΕΝΕΤ.

Ή έκθεση θά παρουσιαστεί τόν χειμώνα τού 2005 στό Ίστορικό Μουσείο Κρήτης, στό Ήράκλειο Κρήτης, σέ συνεργασία με τή Βικελία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ήρακλείου.

19 ΑΠΡΙΛΙΟΥ – 20 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2005

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΜΙΕΤ – ΜΕΓΑΡΟ ΕΥΝΑΡΔΟΥ
ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ 20 ΚΑΙ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ

CANDIA / CRETA / ΚΡΗΤΗ

Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ

160Σ – 180Σ ΑΙΩΝΑΣ

ΑΡΧΕΙΟ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Η ΚΡΗΤΗ, βασίλισσα τῆς Μεσογείου, σπουδαῖο ἀπόκτημα καὶ στολίδι τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, πλούσια σὲ ἱστορία καὶ μύθους, ὑπῆρξε καὶ προνομιακὸς χώρος γιὰ τὴ χαρτογραφία.

Ὅταν ἄρχισε νὰ διαφαίνεται ἡ χαρτογραφικὴ ἀναγέννηση τοῦ 15ου αἰώνα, ἡ Κρήτη βρισκόταν ὑπὸ βενετικὴ κυριαρχία. Ἦταν τὸ Βασίλειο τῆς Κρήτης, il Regno di Candia, μὲ πρωτεύουσα τὸν Χάνδακα. Ἡ ἐκθεση, μέσα ἀπὸ ἑπτὰ ἐνόττητες, παρακολουθεῖ τὶς ἐξελίξεις στὴ χαρτογραφικὴ ἀπεικόνιση τοῦ νησιοῦ μέχρι τὴν κατάκτησή του ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς. Μὲ τὴν πτώση τοῦ Χάνδακα ὁλοκληρώθηκε ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία στὴ νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο.

ΤΑ ΚΛΕΙΔΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

1-6

Στὴν ἐνόττητα αὐτὴ παρουσιάζονται τὰ τρία σημαντικὰ θέματα ποὺ διατρέχουν τὴν ἐκθεση, ὅπως ἡ θέση τῆς Κρήτης στοὺς χάρτες τῆς Ἑλλάδας, τὰ τρία σχεδιαστικὰ πρότυπα ποὺ κυριάρχησαν στὴ χαρτογράφησή της καὶ ἡ κρητικὴ μυθολογία, ἡ ὁποία ἀποτελέσσε πηγὴ ἔμπνευσης γιὰ τοὺς χαρτογράφους καὶ τοὺς περιηγητὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟ ΣΤΟΝ MÜNSTER

ΕΝΟΤΗΤΑ Α 7-20

Ἡ πρώτη ἐνόττητα περιλαμβάνει χάρτες τοῦ νησιοῦ ποὺ στηρίζονται στὸ ἔργο τοῦ Πτολεμαίου καὶ στὴν παράδοση τῶν νησολογίων. Οἱ παραδόσεις αὐτὲς κυριάρχησαν τὸν 16ο αἰώνα καὶ ἐπηρέασαν καὶ τοὺς μεταγενέστερους χαρτογράφους. Ἡ ἐνόττητα περιλαμβάνει τὸ πτολεμαϊκὸ πρότυπο ἀπεικόνισης τῆς Κρήτης ἀπὸ τὴν ἐκδοση τοῦ Στρασβούργου. Ἡ χαρτογραφικὴ παραγωγὴ, ἐνταγμένη στὴν κοσμογραφικὴ θεώρηση, κορυφώνεται μὲ τὸ ἔργο τοῦ Münster.

ΑΠΟ ΤΟΝ ORTELIUS ΣΤΟΝ MERCATOR

ΕΝΟΤΗΤΑ Β 21-34

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα μπαίνουμε στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀτλάντων –οἱ χάρτες δὲν ἀποτελοῦν πλέον συμπλήρωμα τῆς Κοσμογραφίας, ἀλλὰ γίνονται τὸ ἐπίκεντρο τῆς γεωγραφικῆς ἐκδοτικῆς παραγωγῆς. Μέσα στὸ πλαίσιο τῆς νέας χαρτογραφίας εἰσάγεται ἀπὸ τὸν Ortelius καὶ κατοχυρώνεται ἀπὸ τὸν Mercator ἕνα νέο, ἀκριβέστερο περίγραμμα τῆς Κρήτης, πιὸ σύγχρονο σὲ περιγραφὲς καὶ πιὸ

πλούσιο σὲ τοπωνύμια. Ὁ Ortelius θεμελιώνει ἀκόμα τὴν ἱστορικὴ χαρτογραφία μὲ τὸ ἔργο του *Parergon*, στὸ ὁποῖο περιλαμβάνεται ὁ πρῶτος ἱστορικὸς χάρτης τῆς ἀρχαίας Κρήτης.

Η ΚΡΗΤΗ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ 35-55

Ἡ Βενετία ἤθελε νὰ θωρακίσει τὴν πολύτιμη κτήση της καὶ νὰ τὴν προστατεύσει ἀπὸ τὴν ἐπερχόμενη ἐπίθεση τῶν Ὀθωμανῶν. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν ἔστειλε ἐκεῖ μηχανικούς της προκειμένου νὰ κάνουν μελέτες καὶ μετρήσεις ποὺ θὰ βοηθοῦσαν στὴ βελτίωση τῆς ὀχύρωσής της. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους μηχανικούς τῆς Γαλινοτάτης, ὁ Francesco Basilicata, ἐκπόνησε χάρτες ποὺ παρουσίαζαν τὸ πιὸ ὁλοκληρωμένο μέχρι τότε περίγραμμα τῆς Κρήτης καὶ ἀποτύπωναν τοπογραφικὰ τὶς ὀχυρές της θέσεις. Τὸ ἔργο τοῦ Basilicata ἔγινε στὰ χέρια τοῦ Marco Boschini ἐργαλεῖο γιὰ τὴν πληρέστερη χαρτογραφικὴ ἀποτύπωση τοῦ νησιοῦ. Οἱ γνώσεις τῶν Βενετῶν ὀδηγήσαν σὲ καταγραφὴ λεπτομερειῶν καὶ πλήθους τοπωνυμίων, καθὼς καὶ σὲ ἀναπαραστάσεις τῆς σύγχρονῆς τους ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαίας Κρήτης, ὅπως βλέπουμε στὸν μεγάλο καὶ ἐντυπωσιακὸ χάρτη τοῦ Coronelli.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ 56-63

Ἡ ὀχύρωση τῆς Κρήτης ἔγινε ἕνα χαρακτηριστικὸ καὶ ἰδιαίτερο πεδίο τῆς χαρτογραφίας τοῦ νησιοῦ, κι ὄχι μόνο τῆς βενετικῆς. Χάρτες μὲ ἐνθετες ἀπεικονίσεις ἢ τοπογραφικοὶ χάρτες ὀχυρῶν θέσεων σηματοδοτοῦν τὴ στρατηγικὴ σημασία, τὴν ἀμυντικὴ δυναμικότητα ἀλλὰ καὶ τὴ συμβολικὴ σύνδεση τῆς Κρήτης μὲ τὸν ἐπερχόμενο πόλεμο. Γιὰ τοὺς Βενετοὺς χαρτογράφους, ἡ ἀποτύπωση τῶν ὀχυρώσεων ἔδινε ἀκόμα τὴν αἴσθηση τῆς ἀσφάλειας στοὺς πολίτες τῆς Γαλινοτάτης Δημοκρατίας. Τὸ εἶδος ἄνθησε πρὶν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Κρητικοῦ πολέμου.

Ὁ μακροχρόνιος πόλεμος, ὁ «πιὸ ὠμὸς καὶ πιὸ αἱματηρὸς στὸν ὁποῖο ἀναμείχθηκε ποτὲ ἡ χριστιανοσύνη» προκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινοτήτων. Ἡ χαρτογραφικὴ ἀπεικόνιση τοῦ πολέμου καὶ ἰδιαίτερα τῆς πολιορκίας τοῦ Χάνδακα, ὡς συνέχεια τῆς ὀχυρωματικῆς χαρτογραφίας, ἀντλήσε ὕλικὸ ἀπὸ τὰ βενετικὰ ἀρχεῖα καὶ ἀποτύπωσε μὲ ἐξαντλητικὴ λεπτομέρεια τὰ γεγονότα προκειμένου νὰ ἐνημερώσει τοὺς ἐνδιαφερομένους. Ἀποτελεῖ πολύτιμη πηγὴ γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας.

ΑΠΟΗΧΟΙ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ ΣΤΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝΟΤΗΤΑ Ε 64-69

Ἡ ὀθωμανικὴ κατάκτηση δὲν ἄλλαξε τὰ χαρτογραφικὰ δεδομένα τῆς Κρήτης. Ἡ ἀλλαγὴ κυριαρχίας δηλώνεται πάντως στὶς ἐντικέτες καὶ στὰ διακοσμητικὰ θέματα τῶν χαρτῶν, ὅπου ἐμφανίζεται εἰκαστικὰ ἢ φιγούρα τοῦ Ὀθωμανοῦ στὸ αἰσθητικὸ πλαίσιο τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ὀριενταλισμοῦ ἀπὸ τὸν 17ο αἰώνα.

ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤ 70-76

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰώνα ἀνθεῖ ἡ ὕδρογραφία μὲ τὴν ὄλο καὶ ἐκτενέστερη χρῆση τῶν ναυτικῶν χαρτῶν. Σ' αὐτοὺς ἡ Κρήτη ἐπέχει ἰδιαίτερη θέση ὡς κέντρο τῶν ἐπικοινωνιῶν τῆς Μεσογείου. Ἐδῶ πλέον δὲν ἐνδιαφέρουν οὔτε τὰ ἀρχαῖα τοπωνύμια, οὔτε ἡ διοικητικὴ διαίρεση, οὔτε ἀκούγεται ἡ κλαγγὴ τῶν ὀπλων. Ἀντηχοῦν μόνον ὁ ἦχος τῆς θάλασσας καὶ οἱ ἀναγκαῖες πληροφορίες γιὰ τὴν πλοήγηση. Στὴν ἐκθεση ὑπάρχουν ἔργα τῆς ὀλλανδικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς ὕδρογραφικῆς σχολῆς, ποὺ ἀναδείχθηκαν τὸν 17ο αἰώνα ἢ πρώτη καὶ τὸν 18ο αἰώνα ἡ δεύτερη.